

ВКРИЗЯВАНЕ НА ИДЕНТИЧНОСТТА: “ПРОФЕСОРСКА МЛАДОСТ”, ВРЪХЛЕТЯНА ОТ “ФЕОДАЛНА СТАРОСТ”

ст.н.с. I ст. д.изк.н. Лозанка Пейчева

Институт за фолклор

30. 11. 2009

Лозанка Пейчева (д-р – 1991, д.изк. – 2007) е старши научен сътрудник I степен (от 2009) в секция “Антропология на музиката и танца” в Института за фолклор, Българска академия на науките. Тя е автор на книгите: *“Душата плаче – песен излиза: Ромските музиканти в България и тяхната музика* (1999, София: ТерАРТ); *“Между Селото и Вселената: старата фолклорна музика от България в новите времена* (2008, София: Академично издателство “Проф. Марин Дринов”) и съавтор на *“Зурнаджийската традиция в Югозападна България”* (2002, София: Българско музикознание. Изследвания); *“Неравноделността – система за изучаване”* (2005, София: Университетско издателство “Свети Климент Охридски”) и на няколко учебници по музика. Има повече от 130 научни публикации в специализирани научни издания (в България и в чужбина) и е активен сътрудник в печатни и електронни медии. Нейните основни научни интереси са свързани с трансформациите (модернизация и глобализация) на стари фолклорни музикални практики, стилове, репертоари; с музикалните традиции на етнически групи в България.

Тя е университетски преподавател с дългогодишен опит (Югозападен университет “Неофит Рилски”, Благоевград, 1990–1997; Държавна музикална академия “Панчо Владигеров”, София, 1995–1996; Нов български университет, София, 1999–2003; Шуменски университет “Епископ Константин Преславски”, Шумен, от 2002). Под нейно научно ръководство са изведени до успешни защити един докторант и 12 бакалаври и магистри. Има специализации, участия в научни конференции и изнасяни лекции в Австрия, Албания, Германия, Босна и Херцеговина, Гърция, Република Македония, Словения, Унгария, Румъния, Чехия, Франция, Финландия, САЩ. Член е на секция “Музиколози” в Съюза на българските композитори; на ICTM Study group Music and Minorities. Член е на ръководството (Music Liaison of the Committee) на ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe.

От няколко месеца се радвах на моята новопридобита статусна идентичност на “млад професор” в България. Само че нещо се случи с гъстотата на времето. Един младеж (роден в България, обучен в Америка и върнат отново в България – за да ни “развива” в “правилната посока”) като истински магьосник сгъсти моето лично (биографично) време само с една фраза – “феодални старци” стоят в БАН и събират заплати. Няма спор, това е

свърхценна лидерска и управленска идея, особено втората ѝ част (за заплатите). Почувствах се светкавично трансформирана – изтеклата като бърза вода моя професорска младост беше връхлетяна само за един миг от дебнешката сянка на феодалната старост. От този миг статусната ми идентичност беше необратимо вкризена.

По силата на упражняваната от мен професия изглежда развих синдрома на една специфична професионална деформация – да наблюдавам неизчерпаемото многообразие на явления, които ме интересуват, да събирам данни от различни източници, да систематизирам и анализирам натрупания материал, да търся обобщения за случващото се.

От моя тъгъл (забутан днес в най-бедната европейска държава) и от моя личен опит на “млад професор” (ст.н.с. I ст.), който за един миг беше рубрикиран под министерския етикет “феодална старица”, се чудя на своята съдба – как се случи толкова скоростно да ме пре-номинират, та не можах да се порадвам по-дълго на професорската си младост (както беше изплакал поетът: “Млад съм, но младост не помня...”). И така, от момента, в който крилатата фраза излетя от деликатните устни на министър Дянков, вътре в мен препуснаха не-деликатни мисли и тревожни емоции (които от време навреме се трансформират в афекти).

Очевидно е, че без промени (реформи) в академичния свят на България повече не може. Това казва моето рацио. Но ирационалната част от мен действа подмолно и възбужда различни инстинктивни чувства: страх от възможни разрушителни агресивни действия, подозрение в корист и некомпетентност, недоверие към Властта... Тези ирационални импулси са насочени към свръх-активните, свръх-практичните, свръх-самоуверените, напористо-несдържаните и решени да действат целеустремено хора, които по стечение на неznайни обстоятелства упражняват власт и контрол в различни равнища, институции и научни дисциплини.

Внимателно се опитвам да следя разкипяното обществено мнение, което спонтанно и хаотично пронизва медиите и форумите в интернет пространството. От хаоса на тази възбудена социална енергия и от стихийните потоци на хаотичното говорене през медиите мога да формулирам три желани посоки на реформата, така както ги намирам изразени в публичното пространство: 1) реформи във финансирането на науката; 2) реформи в

управлението на науката и 3) реформи в “кадруването” (човешкия фактор). Така очертаните посоки са системно, структурно и функционално свързани. Тук ги обособявам като отделни мислови полета, защото се опитвам да въведа концептуален порядък в тяхното обговаряне.

1) (НЕДО) финансирането на науката

Факти: Жестоко ниско заплащане на научния труд в БАН. Най-ниско заплатеният научен труд в България (в някои висши български училища колегите получават два до четири пъти по-високи заплати). И в Европа.

Следствия: Потиснати и унижени от мизерията изследователи. Тревожни и тъжни заради високите равнища на стрес и несигурност. Силно фрустрирани под натиска на суровата днешна българска реалност. Истинско чудо е, че тези хора въпреки всичко отнякъде намират енергия и воля за интелектуална и творческа активност.

Факти: Произволно неспазване на Лисабонския договор от страна на българските правителства. Държавният бюджет на България не дава достатъчно пари за изследователска дейност (теренни проучвания, експерименти, обновяване на библиотечни фондове...).

Следствия: Държавата не стимулира развитието на науката, пренебрегвайки заложените в Лисабонската стратегия изисквания за финансиране. Упорстващите да се занимават с наука развиват свръхизобретателност за намиране на средства и влагат колосална воля и енергия в работата, която обичат. Понякога дори си плащат, за да работят (както правят самодейците, отдадени безкористно на своите увлечения).

Факти: Липсва разумна и ефективна система за финансово стимулиране на работещите и за санкциониране на лентяите.

Следствия: Вложените креативни усилия в делниците на работещите са прострелвани с деструктивна/разрушителна колегиална завист и враждебност. Едновременно с това тече безкраен празник и сиеста за мързеливите.

Прагматично – генериране на структурност: Какво да се прави?

Крайно необходимо е спешно да се повиши (нормализира) заплащането на научния труд.

Да се увеличи размерът на средствата за научни изследвания като се спазва рамката, очертана в Лисабонския договор (източниците на финансиране могат да бъдат както от държавния бюджет, така и от бизнеса, ако има съответни стимули (регламентирани в Закон) за тези, които инвестират пари за наука).

Да се изработи рационална система за контролиране (примерно чрез задължително индивидуално публично отчитане на подходящ сайт в Интернет, откъдето да се добива ясна представа кой, колко и какво върши) и за икономическо стимулиране на работещите.

2) Управлението в БАН

Факти: Безмандатност на властващите. Несменяемост.

Следствия: Патологични трансформации в упражняването на власт (повече за психопатологията на властта – в книгата на Филип Узунов “Психология и психопатология на властта”, Велико Търново, 2009).

Оформят се ядра на “феодални” зависимости, при които около властващите фигури се скупчват хора с конформистки/служинажни нагласи. Активира се позитивният обмен на блага между властника (“феодал”) и неговите послушни и покорни пажове (“крепостни”). Властникът им дава облекчено, безпрепятствено и бързо кариерно развитие, те му дават покорство и подкрепа във всички негови управленски намерения и действия. Инакомислещите, работещите, свободолюбивите са в периферията. В практиката се прилагат утвърдени (почти традиционни) техники за санкциониране на бунтарите. Натискът протича по различни перфидни начини и форми (доц. Спартак Паскалевски ги нарича меки, недиректни форми на насилие): изолиране, незабелязване, пренебрегване, наказания...

Поради дългогодишна несменяемост на властниците тези ядра се стабилизират и придобиват застрашителната сила на блатото, което обездвижва попадналите в него и ги тегли към дъното.

Факти: Процедурите за избор на директори на научните институти (в случаите когато има повече от един кандидат за директор) са непрозрачни (никога не се огласяват публично аргументите за решения, при които Управителният съвет на БАН избира за директор кандидат, за когото са гласували по-малка част от колегите му в неговия институт).

Следствие: Тази информационна завеса при подобни изборни процедури поражда разочарования, съмнения, неодобрения, несъгласия, конфликти...

Прагматично – генериране на структурност: Какво да се прави?

Да се въведе мандатност във властовите кариери, която да ограничи тяхната продължителност, за да бъдат обуздани възможностите за избуйване на авторитарни нагласи и склонности към агресивни действия от позицията на силата.

Да се регламентира ясна и прозрачна процедура за избор на властови фигури, които да бъдат избирани от своите колеги и утвърждавани от ръководството на БАН.

3) Човешкият потенциал

Факти: Няма ефективна система за оценка на личните приноси. Годишните институтски отчети прикриват индивидуалните резултати. Атестиранията се извършват формално. Няма единни общоприети обективни критерии за оценка на научните постижения.

Следствие: Периодичните индивидуални атестирания са неефективни.

Факти: Търси се възрастово противопоставяне на учените. Това е абсурдно! Според професионалните си резултати във всяка професия хората се делят на таланти и бездарни (посредствени), на мързеливи и работливи, на успешни и неуспешни. Такива има във всички възрасти.

Многократно вече се изговори, че в БАН (и донякъде във висшите училища) кадрите застаряват, защото младите не са мотивирани да правят професионални кариери в науката (заради ниското заплащане на научния труд, заради сложното кариерно развитие и заради днешната обществена непрестижност на тази професия).

Следствие: Дисконтинюитет в различните дисциплинарни научни традиции.
Ентропия!

Факти: Все още неотворени досиета на сътрудниците на държавна сигурност, които работят в академичните среди (във висшите училища и в БАН).

Следствие: Ограничаване на свободата на човешкото поведение. Генериране и поддържане на микроконфликти чрез прилагане на традиционно ефективни ченгесарски “хватки”: манипулации, лъжи, въздействие върху мненията чрез заблуждаващи внушения, моделиране на груповите нагласи и поведения за постигане на определена цел, прехвърляне на собствени характерови особености върху опонентите, контрол върху правото на лично мнение, субективен произвол и налагане на наказания (от “меките” перфидно-садистични форми на агресия до радикални отстранявания на “враговете”).

Факти: Публикуван е пореден Проект за Закон за кариерно развитие на академичния състав, предложен от Министър Сергей Игнатов, който има намерението да се реализира като инженер на бъдещия академичен състав в България. По този повод искам лично да се обърна към Министъра:

Доцент Игнатов, уверявам Ви, че в моето индивидуално кариерно развитие преживях “процедурните ужаси” на все още действащия ЗНСЗ. Шест години от професионалното ми развитие преминаха под натиска на кариерни процедури (по една година за д-р/PhD и ст.н.с. I ст./професор и по две години за ст.н.с. II ст./доцент и доктор на науките/Dr.Sc.). В тези процедури влагах много енергия и емоции, преживях трудности и изпитания от различен характер, преодолявах враждебност, завист и съпротиви, но успях да се справя със заложените в ЗНСЗ процедурни капани. И докато аз се заплитах в академичните процедурни лабиринти на POST-SOC-а, някои колеги от моето поколение избраха икономическата емиграция в НБУ или гастроли в по няколко ВУЗ-а заради ниските заплати в БАН. Други се отдадоха на острия нагон за власт и направиха своите гастроли в политиката. Тези хора, движени от стремежи към нормални доходи (или към власт и влияние), не вложиха усилия да напишат своите “големи докторати” (като всеки практичен човек решаваха собствените си проблеми, заобикаляйки травмиращите ситуации и съхранявайки духовното и материалното си равновесие).

Замисляйки се върху всичко това днес, се питам – как и защо успех да премина през ритуалните процедурни изпитания/инициации? Не защото съм любимка или приятелка на “правилните” (разбирай властващите) хора. Може би защото **за мен науката** с която се занимавам, **е повече кауза** (борба срещу върхлитащата ни загуба на многовековната музикалнофолклорна памет на България), **отколкото професия**.

Смятам, че свалянето на “процедурната летва” ще доведе до “чалгизация” в научните кариери (не че в момента няма отделни случаи на “чалга-доценти” и “чалга-професори”, но това е друга тема).

Да уточня – под чалгизация разбирам господство на ирационалното, инстинктивното, импулсивното, първичното, агресивните нагони. И на безпределната човешка алчност за блага, които се добиват бързо, веднага, на всяка цена и с всякакви методи и техники.

Доцент Игнатов, не се ли страхувате, че декларираните “добри” намерения за “добри” реформи (ако не бъдат внимателно огледани) могат да родят стотици (хиляди) Франкенщайновци, които окончателно да разрушат без друго вкризената научна среда, в която разгръщаме нашите потенциали?

Не мислете, че чета вашия законопроект само критично. Има няколко пункта в Проекта, които одобрявам: 1) Публичност на рецензиите и на трудовете; 2) Премахване на тайното гласуване!!!; 3) Ускоряване на процедурните движения; 4) Премахване на трите степени в позицията асистент/научен сътрудник; 5) Заместване на званието старши научен сътрудник (II, I степен) съответно с доцент и професор; 6) PhD дисертациите да се защитават на английски език; 7) да се канят рецензенти от чужбина по съответните дисциплини (Това би оскъпило процедурите, кой ще финансира заплащането на рецензентския труд? Не вярвам, че един европейски учен ще приеме да стане рецензент срещу скромната сума от 200-300 лева) ...

Прагматично – генериране на структурност: Какво да се прави?

Спешно да се изработят обективни критерии за оценка на индивидуалните научни резултати.

Да се внимава с активирането на конфликтните противопоставяния по линията стари–млади, защото всички талантиливи български учени (независимо от своята възраст) са част от интелектуалната съкровищница на България

Да се осветят работещите в академичните организации сътрудници на тайните служби.

Да се регламентират срокове и начини за обсъждане на Проекта за Закон за развитие на академичния състав в България. Да се съберат, анализират, обобщят и въведат в законопроекта разумните нови предложения, направени както от научни организации (институции), така и от отделни учени. Да получим един убедителен нов Европейски Закон, който да гарантира, че заложените в него нормативни постулати ще се реализират в успешни управленски стратегии и практики за развитие на научния потенциал в България.

Целта на даден закон е не само да регламентира отношенията между субектите, но да направи това съобразно средата, в която тези субекти се очаква да се развиват. И понеже всеки закон е регулативен (нормативен) механизъм с продължително действие, следва, че с формулирането на регламентирани отношения между субектите (подчинени на всеобщо валидна норма) се преследва определена стратегическа цел(и). Когато говорим за престъпност, в повечето случаи позиционирането на субектите дава представа за стратегическата цел на закона. Но когато се говори за наука, това не е така. Всъщност, репозиционирането на субектите в научното пространство без ясна стратегическа цел за развитието на науката е като да повериш управлението на войската в решителна битка в ръцете на... шахматист!? и да очакваш победа... Тоест, този закон няма да работи, докато не се дефинира ясно каква е целта, другояче казано, законът не трябва да е самоцел – дайте да променим нещо!?, а трябва да се свърже със закона за бюджета (не само текущия, но и бъдещите) и може би още по-добре да се създаде закон за функционирането на МОМН, който да регламентира как това ведомство ще ръководи науката и висшето образование. Това означава, да се определи стратегия за развитието на науката и висшето образование за дълъг период от време (поне 3-4 години). И тази стратегия да бъде категорично съобразена със стратегическия Лисабонски договор, ратифициран от България. Което означава: 1) финансиране на науката – съгласно Лисабонския договор; 2) прозрачност при

финансирането на различните стратегически направления; 3) ясно зададени процедури за поемане на отговорност и контрол (на всички нива); 4) предварително заложено категорично регламентиране на времето като фактор в процедурния процес – всяка процедура да се сведе до приемлив времеви интервал. Много е хубаво да има правила, но когато времето е безкрайно, правилата стават безмислени – справка НПК и осъден мафиот.

В заключение

Питам се, как се чувствам сега, след 22 години работа в БАН:

1) Благодарна съм на тази институция, която ми осигури среда и възможности да мисля и да работя.

2) Чудя се откъде успех да измъкна толкова упоритост (изглежда това е специален и относително непроменяем ген), за да устоя на агресивния натиск на POST-SOC епохата (разговорно наричана “мутро-чалга барок”), без да загубя своето любопитство и желание за интелектуално развитие.

3) От деня, в който бях номинирана за “феодална старица” от екзалтирания “млад” кадър на Световната банка, настъпи смут в моята идентичност, който още не мога да преодоля.

В очакване на моето отворено бъдеще тук и сега си поставям тревожните въпроси:

Ще има ли управленска воля и конструктивна енергия вътре в БАН, за да се извършат постижими и смислени реформи? Или поради ирационална съпротива (а може би поради други причини) БАН ще бъде реформаторски “оперирана” “отвън и отгоре” от хиперактивни ентузиазирани хирурзи, олицетворявани от няколко популярни в момента овластени персони. А хора като мен, вкризени от съдбата си на “млади” професори в България в края на 2009, да си припяват за утеха “Пуста младост”... Сещате ли се за филма “Писмо от Америка” (режисьор Иглика Трифонова)? Във филмовия сюжет тази песен трябваше да бъде намерена, за да спаси един “берящ душа” млад българин на другия край на света. Но както вече ни е известно, “Спасение дебне отвсякъде”... Каква ирония, сега ни спасява един не толкова млад българин (долетял тук от другия край на света), който като “чичо от Америка” ни дарява с проникновения и откровения за нашата феодална старост... Откровения, които взривяват обществената значимост на академичните статуси в България

(между другото, от Америка ми писаха, че ако подобни вербални произволи се случат в САЩ, техният автор ще бъде санкциониран не само от общественото мнение).

Всъщност ние в БАН очакваме “Писмо от Европа” (Тук искам мимоходом да спомена, че не мога да разбера съдържанието и смисъла на една уговорка, записана в рубриката “Мотиви към Закона за развитието на академичния състав”: “Изготвеният законопроект... не противоречи на европейското законодателство. Проектът отговаря на добрите практики, прилагани в други държави, членки на Европейския съюз”. Би било чудесно, ако експертите на Министър Игнатов конкретизират – на коя част от европейското законодателство не противоречи, на какви добри практики съответства и конкретно в кои държави се прилагат тези добри практики?). А след “Писмото от Европа” (получено на Андреевден, когато според старите вярвания на българите Свети Андрей започва да прогонва дългите зимни нощи, а денят – 30.11. се отбелязва като начало на победата на Светлината над тъмнината) – отговорни, разумни и стратегически ориентирани към Бъдещето действия, подчинени на ясно изразени, прозрачни и конструктивни цели и мотиви. Действия, които да вдъхновяват и увличат, а не да фрустрират и рушат...

Днес въпросите са повече от отговорите. А отговорите са в движението, което ще дойде от нашето Бъдеще.

И въпреки че в момента съм изпаднала в състояние на угнетеност и тревожност, все още съм съхранила една психологическа реакция, вкоренявана в мен “откак се помня”. И отново ще инвестирам в нея: аз се родих в България, не избягах от България и искам да живея в България, а не в BG, Абсурдистан, Кочината, Територията, Тоалетната на Европа, Булгаристан, Чалгария – така както наричат моята измъчена Родина напоследък.